

ДОСТУПНА ВИБОРЧА ДІЛЬНИЦЯ – 2020

ЗВІТ ЗА ПІДСУМКАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ
«РАЗОМ ЗА ДОСТУПНІ ВИБОРИ»

Матеріал підготовлений громадською організацією Fight For Right в межах проекту “Разом за доступні вибори” за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії. Будь-які думки, висловлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди IFES, USAID, урядів США, Канади або Великої Британії.

Авторка: Ірина Федорович

Редакторки: Ірина Текучова, Юлія Сачук

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включаючи фотокопіювання, запис або будь-який інший спосіб зберігання і пошуку інформації без письмового дозволу громадської організації Fight For Right.

Більше про діяльність організації Fight For Right можна дізнатись на сторінці:
<https://ffr.org.ua> .

Вступ.....	5
Опис проекту.....	7
Стан доступності виборчих дільниць перед місцевими виборами 2020 року.....	9
Огляд виборчого законодавства.....	12
Напрацьовані напередодні місцевих виборів 2020 нормативні документи ЦВК та КМУ.....	13
Покрокова реалізація проекту.....	17
Модельні дільниці: проведені роботи:.....	19
• Біла Церква – три дільниці розташовані в Білоцерківській гімназії № 1.....	19
• Київ – дільниця № 800064 розташована за адресою вул. Костанайська, 9.....	20
• Село Троянівка Волинської області – дільниця № 070715.....	21
Виклики та труднощі під час реалізації проекту.....	23
Питання, які потребують подальшого опрацювання та пошуку ефективних рішень.....	24
Результати та висновки проекту.....	24
Рекомендації.....	25
Додаток 1. Перевірка доступності дільниці – інструмент для самоперевірки для органів місцевої влади та членів виборчих комісій.....	26
Додаток 2. Підвищення доступності виборчих дільниць: фотозвіт.....	29

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВКУ	Виборчий кодекс України
НСП	Нездатний самостійно пересуватись
ТВК	Територіальна виборча комісія
ДВК	Дільнична виборча комісія
ЦВК	Центральна виборча комісія
ДБН	Державні будівельні норми
ПЗ	Програмне забезпечення

Після прийняття Виборчого кодексу України в 2019 році та напередодні місцевих виборів 2020 року громадська організація Fight For Right у тісній співпраці з Центральною виборчою комісією, за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії реалізувала унікальний проєкт – «Разом за доступні вибори».

За роки незалежності громадський сектор, активісти та самі люди з інвалідністю звертали увагу на недоступність середовища та багатьох процесів суспільного життя. Не винятком тут є і недоступність виборчого процесу.

Під НЕдоступністю виборчого процесу в межах експерименту, який провела команда Fight For Right, та для цієї публікації слід розуміти:

- інформаційна недоступність виборів;
- архітектурна недоступність дільниць;
- нестача знань та мотивації серед членів ТВК, членів ДВК та органів місцевої влади організувати доступність та надавати супровід у випадках, коли це потрібно на вимогу людини з інвалідністю.

Інформаційна недоступність включає:

- недоступність інформації про виборчий процес, його зміни тощо (інформація, яка надається ЦВК та органами місцевої влади);
- недоступність інформації про механізми захисту права на волевиявлення та порядок оскарження порушень під час виборів;
- недоступність інформації про місце розташування виборчих дільниць та місцезнаходження виборчих комісій (та їхню архітектурну доступність);
- недоступність інформації про кандидатів та партії, а також їхніх програм (що надаються та розповсюджуються самими кандидатами та партіями).

Архітектурна недоступність включає:

- невідповідність будівель, обраних під розміщення виборчих дільниць, та прилеглих до них територій згідно з вимогами ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд;
- розташування приміщень для голосування у напівпідвальних приміщеннях чи на других поверхах у будівлях, які не обладнані доступним ліфтом;
- відсутність навігації для орієнтування – як на вулиці, так і всередині приміщень;
- недоступність прибудинкових територій та шляхів до дільниць;
- організація процесу голосування у приміщеннях, які не пристосовані (замалі та/чи вузькі приміщення, темні приміщення, приміщення, які мають лише один вхід та вихід тощо);
- відсутність або непрофесійність додаткових заходів із забезпечення доступності, що здійснюються на місцях.

Під нестачею знань та мотивації серед членів ТВК і ДВК та органів місцевої влади займатися питаннями доступності включно із питаннями надання супроводу людям з інвалідністю та іншим виборцям, що належать до маломобільних груп населення, слід розуміти:

- відсутність знань, як має бути влаштована та функціонувати доступна дільниця;
- нестача знань щодо власної відповідальності та залученості до процесу організації доступності;
- нестача знань щодо надання супроводу людям з інвалідністю та іншим людям, що належать до маломобільних груп населення;
- відсутність бажання заповнювати прогалини у знаннях та мотивації сумлінно виконувати свої службові зобов'язання.

Для цілей цього проекту команда Fight For Right робила оцінку недоступності виборчого процесу з точки зору реалізації людиною з інвалідністю та іншими людьми, які тимчасово чи постійно належать до маломобільних груп населення, свого виборчого права – можливості вільно та самостійно обирати.

ОПИС ПРОЄКТУ

Завдання проєкту «Разом за доступні вибори» полягало в тому, щоб з'ясувати, що означає перетворити дільницю на доступну за умови наявності невеликого бюджету та стислих часових меж. На основі аналізу отриманого досвіду команда проєкту сформувала методичні рекомендації для органів місцевої влади та ЦВК: якими мають бути наступні кроки задля того, аби забезпечити доступність виборчого процесу для людей з інвалідністю до 2025 року згідно з вимогами Виборчого кодексу України.

Завдання проєкту:

- перевірити стан, у якому наразі є обрані виборчі дільниці;
- встановити, наскільки реалістично в конкретних часових та ресурсних межах переобладнати чи пристосувати дільниці, щоб вони стали доступними;
- відслідкувати алгоритм взаємодії між органами центральної та місцевої влади та громадським сектором задля покращення доступності дільниць;
- розрахувати кошторис такого косметичного переобладнання задля покращення доступності дільниць;
- підготувати цей звіт, аби в майбутньому органи місцевої влади та ЦВК мали розуміння, який обсяг робіт їм потрібно виконати, щоб зробити усі дільниці доступними для маломобільних груп населення (до 2025 року згідно з Виборчим кодексом України).

Використані кошти:

Загальний бюджет на облаштування елементів доступності виборчих дільниць в м. Київ, м. Біла Церква та с. Троянівка склав **139 365 грн.**

Розподіл витрат:

- 45% – матеріали та вироби для ремонту;
- 30% – придбання планшетів, доступних виборчих кабінок та шторок, столів для виборчої кабінки, луп, портативних ламп з можливістю регулювати світло;
- 15% – розробка макетів, креслень, схем розміщення елементів тощо;
- 10% – монтаж і транспортні послуги.

Витрачений час:

- Підготовку до реалізації проєкту було розпочато в липні 2020 року – разом із ЦВК обговорено вимоги до дільниць, проведено пошук варіантів та затверджено дільниці-кандидатки для того, щоб провести оцінку їх поточного стану.
- У липні-серпні проведено оцінку фактичного стану дільниць, складено звіти та затверджено плани робіт з облаштування.
- У вересні-жовтні проведено закупівлю обладнання.
- У жовтні, в тиждень напередодні виборів, проведено монтаж обладнання та навчання членів обраних дільниць.

Увесь процес зайняв чотири місяці. За результатами проведеної роботи, команда Fight For Right переконалась, що за умови напрацювання алгоритму роботи, розробки методології оцінки, підготовки специфікацій для придбання обладнання та розробки навчальних матеріалів цілком реально відтворити цей шлях за 2-3 місяці та впровадити його на всю країну. Єдина передумова такої роботи – це бажання центральних та місцевих органів влади співпрацювати та наявність мінімального бюджету.

Команда Fight For Right висловлює вдячність:

- Міжнародній фундації виборчих систем (IFES), Агентству США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерству міжнародних справ Канади та британській допомозі від уряду Великої Британії за експертну підтримку та допомогу;
- Центральній виборчій комісії за підтримку та бажання співпрацювати як у цьому експерименті, так і загалом над розбудовою доступності виборчого процесу в Україні;
- органам місцевої влади в Києві, Білій Церкві та селі Троянівка за співпрацю в межах цього експерименту;
- дільничним комісіям всіх зразкових ділянок;
- волонтерам та волонтеркам, які допомагали нам у день виборів моніторити доступність зразкових ділянок.

СТАН ДОСТУПНОСТІ ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЬ ПЕРЕД МІСЦЕВИМИ ВИБОРАМИ 2020 РОКУ

Під час підготовки та проведення місцевих виборів 2020 року було проведено кілька моніторингів доступності виборчих дільниць, результати яких вказують на величезний фронт майбутніх робіт з облаштування доступності до 2025 року, як того вимагає Виборчий кодекс України.

Згідно з результатами моніторингу доступності виборчих дільниць, який провела громадянська мережа ОПОРА у липні – серпні 2020 року, було встановлено, що серед 500 виборчих дільниць тільки 15 (3%) є доступними для маломобільних груп населення, 281 (56,2%) є малодоступними та 204 (40,8%) недоступними¹.

«Ключовими недоліками малодоступних приміщень для голосування є їх розташування вище 1-го поверху без наявних підйомних механізмів (65 дільниць), відсутність пандусів при вході до будівлі (413 дільниць) та відсутність нормативних пандусів при наявності сходових клітин на шляху слідування від входу до будівлі до приміщення для голосування (143 дільниці). Досить часто в самому приміщенні є перешкоди на шляху слідування – високі дверні пороги, сходові клітини»².

Моніторинг доступності виборів від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (2020 рік) також надає невтішні висновки:

«З 19 по 22 жовтня ми перевірили, промоніторили архітектурну доступність на 881 дільниці. Я хочу звернути вашу увагу на те, що тільки 1% – забезпечена доступність для реалізації виборчих прав особами з інвалідністю та з маломобільних груп населення. 88,5% – взагалі не забезпечено архітектурною доступністю. Це означає, що люди, які мешкають у цих регіонах, які зареєстровані як виборці на цих дільницях, взагалі не зможуть реалізувати (своє виборче право – ред.). Якщо особа на візку – не зможе потрапити до цієї дільниці», – сказала Уповноважена ВРУ з прав людини Людмила Денісова.

За словами омбудсмана, за результатами моніторингу в Україні **10,4%** виборчих дільниць мають умовну доступність.

«Що таке умовна доступність? Критерії були визначені і прийняті 9 жовтня Кабінетом Міністрів України, з виконання яких дільниця буде доступна для осіб з інвалідністю та особам з маломобільних груп населення. Безперечно, потрібно, щоб був пандус, якщо є пандус, вони потрапляють у 10,4%. Якщо є пандус і є поручні, ми вже вважаємо, що доступність на цій дільниці забезпечена. А якщо немає пандусів, взагалі не можна потрапити на дільницю – це ці 88,5% (недоступних дільниць – ред.)», – пояснила Денісова³.

¹ Повний текст дослідження доступності дільниць від громадянської мережі ОПОРА доступний за посиланням <https://www.oporaua.org/report/vybory/vyborchi-ombudsmeni/dostupnist>

² Дані дослідження ОПОРА, більше у звіті «Доступність виборчих дільниць» за посиланням <https://ombudsman.oporaua.org/dostupnist>

³ Більшість виборчих дільниць недоступні для людей з інвалідністю – Денісова [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/3122501-bilsist-viborcih-dilnic-nedostupni-dla-ludej-z-invalidnistu-denisova.html>

Громадська організація Fight For Right отримала більше 100 запитів щодо покращення доступності дільниць під час місцевих виборів 2020.

Усі ці дані – лише верхівка айсбергу, адже на сьогодні ще жодній громадській організації чи державній установі не вдалось провести оцінку доступності всіх дільниць у країні, включно із спеціальними дільницями у місцях відбування покарань чи інших місцях несвободи⁴.

Натомість дані дослідження досвіду, думки та побажань виборців з інвалідністю [«Рекомендації щодо доступності виборчого процесу для людей з інвалідністю»](#), яке Fight For Right провела у травні-червні 2020 року за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії, свідчать, що:

«Більшість опитаних з усіх чотирьох фокус-груп намагається та віддає перевагу голосуванню на дільницях. Ті, хто вибирають голосувати вдома, зазначають, що вимушені це робити, бо не тільки сама їх дільниця є недоступною, а й шлях до неї (потрібно залучати допомогу багатьох людей).

Майже одногосно опитані люди з інвалідністю зазначили, що наявність можливості голосувати вдома не є повноцінною та підходящою для них заміною можливості голосування на дільниці. Переважна більшість намагається відвідувати дільниці та голосувати на рівні з усіма громадянами України. Усі опитані зазначають, що право голосу є важливим для них та що вони хочуть користуватись ним на рівні з іншими.

Те, як побудована наразі система голосування на дому: автоматичне внесення маломобільних виборців до списків тих, хто має (!) голосувати на дому, без консультацій із самими виборцями та врахуванням їхньої думки, – всі опитані вважають приниженням їхньої гідності⁵.

Тож за результатами цього дослідження було виділено 5 груп бар'єрів і саме на їх усунення й був спрямований експеримент команди Fight For Right з облаштування модельних виборчих дільниць.

⁴ Місце несвободи, відповідно до значення Факультативного Протоколу до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, це всі установи, місця несвободи – це місце, де особа утримується у будь-якій формі під вартою чи у тюремному ув'язненні або поміщена в державне чи приватне місце утримання під вартою та/або опікою, яке ця особа не має права залишити за власним бажанням, за наказом будь-якого судового, адміністративного чи іншого органу. Включно із з місцями несвободи у соціальній сфері: медичними закладами, інтернатними закладами з надання соціальних послуг різним вразливим верствам населення, виховним закладам для дітей. Більше за посиланням <http://khpg.org/index.php?id=1318519641>

⁵ Рекомендації щодо доступності виборчого процесу для людей з інвалідністю за підсумками проведених фокус-груп [Електронний ресурс] // ГО «Боротьба за права». – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://ffr.org.ua/sites/default/files/publications/Рекомендації%20за%20підсумками%20фокус%20груп.pdf>

Група бар'єрів

Заходи з їх усунення

- Відсутність самостійності у прийнятті рішень/припинення гідності
  - Архітектурна недоступність
  - Інформаційна недоступність
  - Сенсорні бар'єри
  - Бар'єри у спілкуванні та ставленні до виборців із інвалідністю
- Покращення архітектурної доступності та навчання членів виборчих дільниць; заміна недоступних дільниць, які неможливо облаштувати у майбутньому.
- Робота із покращення архітектурної доступності, використання розумного пристосування та точкових заходів, заміна тих дільниць, які неможливо облаштувати⁶.
- Підвищення інформаційної доступності (матеріали ЦВК, робота членів дільниць на місцях, робота із кандидатами та партіями щодо покращення інформаційної доступності усіх виборчих матеріалів).
- Навчання членів виборчих дільниць, робота із розподілення потоків виборців та організації виборчого процесу, в тому числі і облаштування дільниць (включно із місцями очікування).
- Навчання членів виборчих дільниць етиці спілкування із виборцями та основам допомоги виборцям із інвалідністю.

З огляду на масштаб проблеми та її комплексність, звісно, одних лише змін до Виборчого кодексу недостатньо, аби всі дільниці в Україні стали доступними. Потрібно і розуміння, як їх зробити доступними, аудит проблем з доступністю, що є наразі, плани з облаштування доступності залежно від потреб дільниць, навчання залучених сторін тощо. Саме ці передумови і стали причиною експерименту із облаштування модельних доступних дільниць під час місцевих виборів 2020, який провела громадська організація Fight For Right за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії.

⁶ У першу чергу заміни потребують дільниці, які розташовані у приміщеннях вище першого поверху чи у напівпідвальних приміщеннях, які не облаштовані доступним ліфтом.

Виборчий кодекс України (ВКУ)

Наразі стаття 62 Виборчого кодексу України встановлює вимоги щодо приміщень дільничної виборчої комісії та приміщень для голосування:

«Приміщення дільничної виборчої комісії та приміщення для голосування повинні відповідати вимогам цього Кодексу, а також встановленим вимогам щодо санітарних і технічних норм, державним будівельним нормам, в тому числі щодо безперешкодного доступу для осіб з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) та інших маломобільних груп населення.

Нормативи облаштування приміщення дільничної виборчої комісії та приміщення для голосування встановлюються Центральною виборчою комісією.

У разі якщо приміщення дільничної виборчої комісії та приміщення для голосування неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) та інших маломобільних груп населення, відповідні місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, керівники закладів, установ, полярної станції України, капітани суден, де утворені спеціальні виборчі дільниці, керівники закордонних дипломатичних установ України, військових частин (формувань), дислокованих за межами України, де утворені закордонні виборчі дільниці, організують безперешкодний доступ зазначених осіб до таких приміщень»⁷.

Ця сама стаття також покладає на дільничну виборчу комісію обов'язок використовувати розумне пристосування:

«З метою створення належних умов для особистого голосування виборця з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) такий виборець в приміщенні для голосування забезпечується розумним пристосуванням (допоміжними засобами) у порядку та випадках, визначених Центральною виборчою комісією».

Крім цього, у цій статті зазначено і про обов'язковість доступної кабінки для голосування й про те, що приміщення для проведення голосування має бути облаштовано так, щоб людина з інвалідністю, наприклад на кріслі колісному, могла безперешкодно там проголосувати:

«Розміщення обладнання у приміщенні для голосування планується таким чином, щоб місця видачі виборчих бюлетенів, вхід і вихід з кабін для таємного голосування, виборчі скриньки були у полі зору членів дільничної виборчої комісії та осіб, які відповідно до цього Кодексу мають право бути присутніми у приміщенні для голосування, а також щоб забезпечувалося вільне пересування виборців, у тому числі осіб на кріслах колісних та інших маломобільних груп населення.

Одна з кабін для таємного голосування повинна бути адаптована для голосування виборців з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, у тому числі для осіб на кріслах колісних, тимчасовим розладом здоров'я, віком) та інших маломобільних груп населення згідно з вимогами, встановленими Центральною виборчою комісією».

⁷ Тут і далі цитати з Виборчого кодексу у редакції від 24.10.2020 року на сайті ВРУ за посиланням <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

Стаття 65 ВКУ встановлює можливість для виборця оскаржити бездіяльність виборчої комісії у випадку недоступності дільниці⁸ – тож саме пояснення на кшталт «в нас така дільниця, ми нічого зробити не можемо» не є виправданням для бездіяльності. Адже відповідно до Виборчого кодексу місцеві органи влади зобов'язані до 2025 року максимально привести всі дільниці у належний стан (іншими словами – зробити їх доступними для будь-кого з учасників та учасниць виборчого процесу). Також прикінцевими положеннями Виборчого кодексу України на Кабінет Міністрів покладено відповідальність:

- «... розробити та затвердити критерії доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування;
- забезпечити проведення постійного моніторингу та оцінки доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, іншими органами (посадовими особами), які відповідно до закону здійснюють їх повноваження, дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування, та врахувати їх результати під час розробки та здійснення загальнодержавних програм забезпечення реалізації прав і задоволення потреб людей з інвалідністю на відповідні роки».

Інші зміни до ВКУ стосуються зокрема питань забезпечення інформаційної доступності для виборців з порушенням зору та слуху, наприклад, стаття 107 про інформаційні плакати, стаття 116 про облаштування приміщення для голосування та відповідно розміщення інформації так, щоб виборець з інвалідністю міг з нею безперешкодно ознайомитись, тощо⁹.

Неврегульованими залишились питання самостійного голосування незрячих виборців, вимоги обов'язкового автоматичного включення виборців із інвалідністю до переліку виборців із позначкою НСП та голосування вдома, інші питання технічного забезпечення дільниць та відповідно доступних виборів¹⁰.

Напрацьовані напередодні місцевих виборів 2020 нормативні документи ЦВК та КМУ.

Документи ЦВК, які роз'яснювали членам ДВК та ТВК, як змінились вимоги щодо доступності у Виборчому кодексі України та що слід зробити до виборів 25 жовтня 2020 року, ще можна назвати «мінімальним стандартом доступності» (з огляду на те, що органи місцевої влади та виборчі комісії ще мають час до 2025 року для того, аби виконати всі вимоги ВКУ та ДНБ).

⁸ Стаття 65 ВКУ дає детальний перелік порядок оскарження залежно від виду виборів та відповідальних стороні – див. повний текст ВКУ за посиланням <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

⁹ Гарантії вільного використання української жестової мови також закріплені в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019. А саме стаття 18 визначає, що матеріали передвиборної агітації повинні адаптуватися для сприйняття жестомовними особами шляхом перекладу українською жестовою мовою та/або субтитрування українською мовою. Повний текст за посиланням <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

¹⁰ Місцеві вибори-2020. Наскільки інклюзивний новий виборчий кодекс [Електронний ресурс] // Ivank.info. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://invak.info/zakony-i-prava/miscevi-vibori-2020-naskilki-inklyuzivnij-novij-viborchij-kodeks.html>

До місцевих виборів 25 жовтня 2020 року Центральна виборча комісія за участі досить широкого кола правозахисних організацій направила дві ключові постанови, які б мали (за умови їх уважного та своєчасного прочитання й опрацювання територіальними виборчими комісіями, органами місцевої влади та дільничними виборчими комісіями) призвести до покращення доступності уже цих місцевих виборів.

Постанова № 164 від 8 серпня 2020 року¹¹ встановлює вимоги до приміщень, в яких проводитиметься голосування, позначаючи місця, на які мають звернути увагу органи місцевої влади, аби у разі необхідності виправити недоліки та підвищити доступність дільниць. Цих вимог не так багато, саме тому ми зараз називаємо їх «мінімальним стандартом доступності»:

- приміщення дільничної виборчої комісії повинно бути придатним для безперешкодного входу всіх, включно з маломобільними групами населення;
- приміщення дільничної виборчої комісії та приміщення для голосування повинні відповідати вимогам Кодексу, а також державним будівельним нормам, зокрема щодо безперешкодного доступу (пандус, плаский вхід, тощо);
- у разі, якщо приміщення дільничної виборчої комісії та приміщення для голосування неможливо повністю пристосувати для потреб маломобільних груп населення, відповідні місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування роблять все можливе, щоб організувати безперешкодний доступ зазначених осіб до таких приміщень;
- для зручності виборців, які належать до маломобільних груп населення, у приміщенні дільничної виборчої комісії та приміщенні для голосування символом доступності ( ) позначаються: доступні й безпечні шляхи/напрямки; кабіна для таємного голосування;
- розміщення обладнання у приміщенні для голосування планується так, щоб місця видачі виборчих бюлетенів, вхід і вихід з кабін для таємного голосування, виборчі скриньки не заважали вільному пересуванню виборців, зокрема, на кріслах колісних та інших маломобільних груп населення;
- обов'язкова наявність доступної кабіни для голосування (з шириною входу до неї не менше 110 см, глибиною кабіни 110 – 120 см, усередині якої встановлюється столик або поличка висотою не вище 75 см та з простором знизу не менше 67 см для можливості розташування крісла колісного. Така кабіна не повинна мати порогів і позначається символом доступності);
- розміщення всієї інформації, яка стосується виборів на дільниці, також має бути із урахуванням її доступності для виборців з інвалідністю.

інвалідністю та інших маломобільних груп населення до приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування.

¹¹ Постанова № 164 від 8 серпня 2020 року «Про вимоги до приміщень виборчих комісій та приміщень для голосування, нормативи облаштування приміщень дільничних виборчих комісій і приміщень для голосування, перелік та норми забезпечення виборчих комісій транспортними засобами, засобами зв'язку, обладнанням, інвентарем, іншими матеріальними цінностями, види послуг і робіт, закупівля яких може здійснюватися окремими та територіальними виборчими комісіями за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідного місцевого бюджету для організації підготовки і проведення відповідних виборів» доступна на сайті ЦВК за посиланням

<https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-vimogi-do-primishhen-viborchih-komisiy-ta-primishhen-dlya-golosuvannya-normativi-oblashtuvannya-primishhen-dilnichnih-viborchih-komisiy-i-primishhen-dlya-golosuvannya-perelik-ta-normi-zabezpechenn.html>

У постанові № 385 від 15 жовтня 2020 року¹² йдеться про порядок інформаційного забезпечення виборів саме для виборців із інвалідністю:

- параметри розташування інформаційних плакатів;
- шрифти та розмір букв;
- вимоги до інформації з огляду на можливість її зчитування різним програмним забезпеченням¹³;
- вимоги до фону та кольорів тощо.

Утім, Центральна виборча комісія до дати проведення місцевих виборів 2020 року не підготувала постанову чи роз'яснення стосовно переліку засобів та обов'язкового використання дільничними виборчими комісіями засобів розумного пристосування у випадку, коли таке пристосування потрібне конкретному виборцю чи для того, аби виправити недоступні елементи на тій чи іншій ділянці (як того вимагає ВКУ у статті 62).

З огляду на те, що термін «розумне пристосування» є досить новим для українського законодавства¹⁴, є підстави сумніватись, що його можна залишити на розсуд органів місцевої влади без додаткових пояснення з боку ЦВК.

Також дільничні виборчі комісії та органи місцевої влади мають бути ознайомлені з вимогами постанови Кабінету Міністрів України № 962 від 9 жовтня 2020 року «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих діляниць для організації їх роботи та проведення голосування»¹⁵.

Крім іншого, згаданого вище в нормативних документах ЦВК, дана Постанова встановлює ще кілька важливих вимог до організації виборчого процесу та його доступності, а саме питання облаштування навколишньої прилеглої до ділянки території:

- Місця для безоплатного паркування транспортних засобів, якими керують особи з інвалідністю або водії, які перевозять осіб з інвалідністю, повинні бути розташовані на відстані не далі, ніж 50 метрів від входу до будівлі, в якій розташовані приміщення виборчих діляниць.

¹² Постанова № 383 від 15 жовтня 2020 року «Про Порядок інформаційного забезпечення виборів для осіб з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком)» доступна за посиланням <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-informatsiyogo-zabezpechennya-vivoriv-dlya-osib-z-porushennyam-zdorov-ya-u-zv-yazku-z-invalidnistyu-timchasovim-rozladom-zdorov-ya-vikom.html>

¹³ А саме застосування доступних форматів, що забезпечують використання спеціалізованого апаратного та програмного забезпечення для перекладу інформації, відображеної на плакаті, на українську жестову мову, відтворення інформації в аудіоформаті та спеціальному текстовому цифровому форматі, доступному для осіб з порушенням зору.

¹⁴ Термін «розумне пристосування» було введено до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» у 2014 році (використовуючи значення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю). «Розумне пристосування» означає внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підхожих модифікацій і коректив, що не становлять непропорційного чи невинуватого тягаря, для цілей забезпечення реалізації або здійснення особами з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод; повний текст Конвенції доступний за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#n40

¹⁵ Повний текст Постанови КМУ № 962 від 9 жовтня 2020 року доступний за посиланням <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-2020-n#Text>

- На автостоянках біля будівлі, в якій розташовані приміщення виборчих дільниць, повинно бути виділено не менш як 10 відсотків місць (але не менш як одне місце) для безоплатного паркування транспортних засобів, якими керують водії з інвалідністю або водії, які перевозять осіб з інвалідністю.
- Шляхи руху до будівлі, в якій розташовані приміщення виборчих дільниць, та шляхи руху всередині будівлі до приміщень виборчих дільниць повинні відповідати вимогам ДБН та мати навігаційні позначки.
- Шляхи руху до будівлі, в якій розташовані приміщення виборчих дільниць, вхідні вузли будівлі, шляхи руху до приміщень виборчих дільниць та приміщення виборчих дільниць повинні бути оснащені засобами орієнтування та інформування для осіб з порушеннями зору та для осіб з порушеннями слуху.
- Покриття пішохідних доріжок, тротуарів і пандусів повинно бути рівним, застосування насипних або великоструктурних матеріалів, а також наявність перешкод у вигляді бордюрів, що перешкоджають пересуванню на кріслах колісних або з милицями, не допускається.
- Ширина пішохідних доріжок із зустрічним рухом повинна бути не менш як 1,8 метра.
- Ширина входу на прилеглу територію та ширина дверей, хвіток (у разі їх наявності) повинна бути не менш як 0,9 метра.
- У разі наявності на шляху до будівлі та/або на вході в будівлю, в якій розташовані приміщення виборчих дільниць, та/або всередині на шляху до приміщень виборчих дільниць сходів вони повинні бути продубльовані пандусом та мати контрастне маркування ребра першої та останньої сходинок.
- Нахил пандусів повинен становити не більш як 8 відсотків (1:12), уздовж обох боків усіх сходів і пандусів необхідно встановлювати огорожу з поручнями, поручні пандусів необхідно розташовувати на висоті 0,7 і 0,9 метра, завершальні частини поручнів повинні бути продовжені по горизонталі на 0,3 метра (як вгору, так і вниз).

ПОКРОКОВА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ

КРОК 1

Разом із ЦВК обрано ділянки для експерименту. Утім, замість запланованих трьох ділянок здійснено експеримент на п'яти ділянках, оскільки об'єкт, який було обрано в місті Біла Церква, містив у собі три виборчих ділянки (три ділянки розташовувалися в одній великій гімназії).

Географія всього проєкту:

місто Київ – одна ділянка;
місто Біла Церква – три ділянки;
село Троянівка Волинської області – одна ділянка

КРОК 2

Проведено оцінку стану ділянок (загальна методологія для всіх ділянок – [див. схему у Додатку 1](#)), підготовлено перелік можливих некапітальних змін, складено переліки закупки обладнання та витратних матеріалів й складено окремі кошториси на кожен ділянку. Усього працювало дві команди: перша команда – у містах Київ та Біла Церква, і друга команда – в селі Троянівка¹⁶.

КРОК 3

Проведено широку інформаційну кампанію, направлену на привернення уваги людей з інвалідністю та закликом йти голосувати на ділянку. Було створено окрему сторінку <https://election.ffr.org.ua>, виготовлено та розповсюджено мотиваційні відеоролики «Давай голосувати!», в яких люди з інвалідністю розповідають про свій досвід голосування, цінність свого голосу та важливість робити незалежний та усвідомлений вибір й брати активну участь у політичному житті та дотримуватися правил безпеки в умовах пандемії COVID-19 під час виборів.

КРОК 4

Запуск чат-боту у Телеграмі з можливістю отримати безкоштовну юридичну допомогу з питань доступності виборчого процесу [@FFR_election_bot](#).

КРОК 5

Перемовини з місцевою владою. До прикладу, у місті Біла Церква місцева влада взяла на себе облаштування доступної вбиральні на одній з ділянок.

¹⁶ Для проведення оцінки поточного стану ділянки було здійснено попередні візити на кожен ділянку, проведено заміри та складено звіти – з фокусом на місцях, які потребують змін, описом можливих змін (без капітальних робіт) та кошторисом. Зазначений масштаб робіт було погоджено командою та донорами. Також були здійснені домовленості із органами місцевої влади (за сприяння ЦВК), що частину робіт, а саме ремонт вбиральні на ділянці № 321130 у місті Біла Церква, візьме на себе місцева влада.

КРОК 6

Придбання обладнання й матеріалів, проведення робіт з облаштування доступності на всіх зазначених об'єктах напередодні виборів (1-3 дні перед днем виборів¹⁷).

КРОК 7

Проведення навчання членів обраних ДВК основам спілкування та супроводу виборців, які належать до маломобільних груп населення включно із порадами щодо належного спілкування з виборцями з інвалідністю та надання їм адекватного супроводу (2-3 дні перед днем виборів).

КРОК 8

Набір команди волонтерів-моніторів та їх підготовка до роботи у день виборів на обраних ділянках (завданням моніторів було відслідковувати роботу членів ДВК, допомагати з консультаціями щодо спілкування та асистування виборцям, що належить до маломобільних груп населення, підготовка звітів).

КРОК 9

Аналіз звітів (виконавців, які відповідали за облаштування ділянок, моніторів, які провели день виборів на всіх обраних ділянках, членів та членкинь правозахисної мережі Fight For Right про їхній досвід голосування, відгуки на чат-бот та коментарі на сторінках організації) та підготовка цього звіту для тих, хто захоче повторити цей шлях і зробити свою (хоча б одну іншу) виборчу ділянку доступною.

¹⁷ Частина навчання відбулась в очному форматі з дотриманням всіх заходів безпеки, через неможливість одночасно зібрати всіх членів ДВК онлайн. Частина навчання відбулась онлайн на платформі для проведення вебінарів. На майбутнє і одну, і другу форму навчання можна впроваджувати у більшому масштабі. Однак є проблема із технічним забезпеченням вебінарів: не всі члени ДВК мають комп'ютери та можуть самостійно підключитись до платформ, деякі потребують удосконалення навичок дистанційного навчання.

МОДЕЛЬНІ ДІЛЬНИЦІ: ПРОВЕДЕНІ РОБОТИ

Біла Церква – три ділянки розташовані в Білоцерківській гімназії № 1

Об'єкт є закладом середньої освіти (БНВО «Перша Білоцерківська гімназія» – школа I ступеня), що розташований у центральній частині міста. З півночі та сходу об'єкт оточено щільною багатоповерховою житловою забудовою, із заходу та півдня – територіями господарського призначення. У трьох суміжних приміщеннях об'єкта розміщено виборчі ділянки: №№ 321128, 321129, 321130.

Як було (чого не вистачало)

- Вхід – хвіртка, є вільний прохід шириною 900 мм. Висота бордюра – 90 мм (ненормативне пониження). Покриття потребує косметичного ремонту (бетонування).
  - Маршрут від хвіртки до доступного входу у будівлю є безбар'єрним, хоча покриття місцями потребує ремонту або заміни.
  - Пішохідний перехід через вул. Дмитрівську (від будівлі УТОС по вул. Кожедуба, 39) потребує приведення у відповідність до ДБН (відновлення фарби, пониження бортів, встановлення світлофорного регулювання тощо).
- Прохід до доступного входу ускладнено трьома бордюрами висотою 150-200 мм та нерівностями асфальтового покриття.
- При організації пішохідного руху проїзною частиною кількість бордюрів на шляху знизиться до одного.
- Прохід до доступного входу в будівлю є безбар'єрним, проте бракує навігації та засобів для орієнтування.

- Пандус має кут нахилу від 6 до 8 градусів, що відповідає нормам ДБН. Пандус не має укриття від негоди (навіс). Поручні пандуса потребують оновлення. Також за нормами поручні мають облаштуватися з обох боків пандуса. Покриття пандуса досить слизьке, що становить небезпеку падінь та травмувань.

Як стало (що ми зробили)

- Розроблено, виготовлено та встановлено пандус для подолання порогу при доступному вході з пандусом. Матеріал – дошка соснова стругана, металевий лист рифлений, фарба корабельна, емаль 3 в 1 по металу, стрічка абразивна проти ковзання шириною 50 мм.
- Заасфальтовано («холодний асфальт») вибоїну у покритті при вході на територію гімназії з боку провулка Кавказький.
- Розроблено, виготовлено та встановлено навігаційні елементи, що відповідають вимогам ДБН щодо читабельності та інформативності – плани-схеми та вказівники. Матеріал – пінокартон, брус сосновий 50*40.
- Розроблено, виготовлено та встановлено 4 нормативні тимчасові пандуси (довжина – 2 м, кут нахилу – 10%, висота підйому – до 0,2 м). Матеріал – дошка соснова стругана, металевий лист рифлений, фарба корабельна, емаль 3 в 1 по металу, стрічка абразивна проти ковзання шириною 50 мм.
- Наклеєно абразивну протислизьку контрастну стрічку. Також відновлено лакофарбове покриття поручнів.

- Вхідні двері доступного входу широкі, але мають поріжок висотою 85 мм.

Далі відвідувач потрапляє у послідовно з'єднані приміщення будівлі та пересувається в межах одного поверху.

- Поріжок дверного отвору коридорного переходу до дільниці – висота 20-40 мм.

- Відсутня інклюзивна вбиральня (універсальна кабіна). Ремонтні роботи велися, але наразі їх призупинено.

Відсутня інклюзивна навігація (зокрема, вказівники).

Слід звернути увагу на питання забезпечення достатньої освітленості приміщень для голосування (на рівні навчальних приміщень).

- На сходах при вході згідно з вимогами ДБН наклеєно контрастну абразивну стрічку проти ковзання шириною 50 мм.

Поріжок (висотою 85 мм) на вході обладнаний тимчасовим пандусом.

Всередині приміщення наклеєно контрастну абразивну стрічку проти ковзання шириною 50 мм. Стрічка створює безпечні проходи між трьома дільницями, столами для реєстрації та видачі бюлетенів, кабінами для голосування та доступною вбиральнею.

Обладнано елементами доступності кабіни для голосування.

- Розроблено, виготовлено та встановлено заїзди на пороги в коридорі між дільницями.

- Вбиральня була відремонтована до дня голосування коштом місцевого бюджету.

Київ – дільниця № 800064 розташована за адресою вул. Костанайська, 9

Об'єкт є частиною студентського містечка Національного університету фізичного виховання і спорту України. Це гуртожиток квартирної типу, розрахований на 275 студентських місць, що розташований у Голосіївському районі міста Києва. Об'єкт оточено нещільною середньо- та багатоповерховою житловою забудовою. На першому поверсі гуртожитку розташовується дільниця № 800064.

Як було (чого не вистачало)

- Пішохідні тротуари на прилеглий території не відповідають вимогам ДБН за шириною (1 м при нормативних 1,8 м). Стихійне паркування на тротуарах взагалі унеможливило користування ними та ускладнює пішохідне сполучення, в тому числі і для маломобільних груп.

Відсутня зовнішня навігація.

Як стало (що ми зробили)

- Розроблено, виготовлено та встановлено пандус для подолання порогу при доступному вході з пандусом. Матеріал – дошка соснова стругана, металевий лист рифлений, фарба корабельна, емаль 3 в 1 по металу, стрічка абразивна проти ковзання шириною 50 мм.

- Прохід до входу в будівлю вимощено бетонними плитами зі швами шириною до 50 мм (при допустимих 15 мм).
Бордюр – 200 мм.
Покриття пішохідного шляху зношене, а поверхня має численні й значні нерівності (перепади від 0 до 9 градусів на 0,5 м).
- Вхід у будівлю – 1100-1300 мм при відкритих обох дверях. На шляху до входу є сходинок висотою 220 мм.
- У приміщення дільниці відвідувач потрапляє одразу після проходження вхідних дверей. Підлога покрита плиткою, що відбиває світло і стає особливо слизькою при потраплянні на неї води.
- Прохід до вбиральні – через широкі двері прямо з приміщення дільниці, без порогів.
Ширина входу та розміри кімнати в цілому задовольняють просторові вимоги до приміщення інклюзивної вбиральні.

Зауваження: відсутні нормативні поручні з обох боків, умивальник, дзеркало та засоби гігієни розташовано зависоко/незручно для користувача крісла колісного.
- Заасфальтовано («холодний асфальт») шви між бетонними плитами мощення при вході до дільниці. Утворено безперешкодний «коридор» пішохідного руху шириною понад 1 м перед входом до дільниці.
- Розроблено, виготовлено та встановлено два нормативні тимчасові пандуси (довжина – 2 м, кут нахилу – 10%, висота підйому – до 0,2 м). Матеріал – дошка соснова стругана, металевий лист рифлений, фарба корабельна, емаль 3 в 1 по металу, стрічка абразивна проти ковзання шириною 50 мм.
Встановлення погоджено з черговим екіпажем поліції.
- Всередині приміщення наклеєно контрастну абразивну стрічку проти ковзання шириною 50 мм. Стрічка створює безпечні проходи до столів реєстрації виборців та видачі бюлетенів, кабінок для голосування та доступної вбиральні.
Встановлено доступної кабіни для голосування.
- Обладнано вбиральню (встановлено два якісні поручні з нержавіючої сталі діаметром 32 мм – настінний та відкидний підлоговий з посиленою стійкою). Монтаж здійснено за допомогою заводських кріплень (дюбелі) та додатково закріплено хімічним анкером.

Село Троянівка Волинської області – дільниця № 070715

Сільський будинок культури. Об'єкти підпорядковані Троянівській сільській раді.

Населення села становить 899 осіб. Виборча дільниця № 070715 розташована у центрі села, на першому поверсі Будинку культури.

Як було (чого не вистачало)

- При вході в будівлю з двох сторін чотири колони, контрастного кольору. На шляху до входу є дві сходинки висотою – 12 см, вищерблені та не рівні. Сходи дубльовані пандусом ширина якого – 90 см, нахил –14%. Вхід у будівлю облаштований дверима з двох половинок – одна з них – 67 см. Поріг висотою 1,5 – 2,5 см.
- У приміщення відвідувач потрапляє в просторий, світлий хол. Підлога дерев'яна, не слизька. Двері пластикові з двох частин – відкрита та, що має ширину 67 см. Поріг відповідає нормам – 1 см.
- Прохід до вбиральні – через широкі двері прямо з приміщення дільниці, без порогів. Кімната широка – 1,5 м на 1,8 м. Бракує поручнів з обох боків унітазу.

Як стало (що ми зробили)

- Відремонтовано пандус та сходи, зроблене пониження порогу вхідних дверей, встановлено поручні з обох боків пандусу. На вулиці та всередині приміщення встановлено інформаційні таблички для навігації виборців.
- Встановлена доступна кабіна для голосування з додатковим освітленням, столиком та лупою.
- Встановлено поручні з обох боків унітазу.

ВИКЛИКИ ТА ТРУДНОЦІ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ

- Дуже важко було вчасно отримати інформацію щодо технічно-матеріального забезпечення виборчих дільниць (скільки буде кабін для голосування, столів для членів виборчої дільниці, місць для розташування спостерігачів, урн тощо). Ця інформація була потрібна для того, щоб розуміти, де краще розмістити доступну кабінку для голосування та спланувати свою роботу з облаштування доступної дільниці;
- нестача комунікацій з боку голів виборчих комісій (чи часу для таких комунікацій); нестача інформації про відповідальних та балансоутримувачів об'єктів, де розташовані виборчі дільниці, умови та відповідальних за зберігання, монтаж, закупівлю матеріалів для виборчих кабін та меблів, тощо;
- з питань та коментарів, які ми отримали від залучених сторін, склалось враження, що далеко не всі голови та члени комісій були ознайомлені із вимогами ВКУ щодо доступності виборів та не читали постанов ЦВК, які роз'яснювали впровадження цих положень під час місцевих виборів 2020 року;
- дуже мало уваги приділяється облаштуванню дільниць (розміщенню меблів, вказівників та інших предметів), питанням руху людей та відповідно врахуванню цих потоків, комфортного та безпечного перебування виборців на території тощо;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 962 розширює вимоги Виборчого кодексу України та відповідно до стандартів ДБН встановлює вимоги також до прилеглої території. Зрозуміло, що з огляду на терміни виконання вимог цієї постанови (вона була прийнята лише 9 жовтня 2020 року) органи місцевої влади не встигли познайомитись з її змістом та почати працювати над недоліками прилеглих до приміщень виборчих дільниць територій. Однак за спостереженнями наших моніторів у день виборів рух виборців на дільницю ускладнюється якраз через відсутність простору на тротуарах (де переважно розміщені автомобілі мешканців сусідніх будинків), нерівні поверхні тротуарів, відсутність понижень на тротуарах тощо;
- члени виборчих комісій не мають достатніх знань про забезпечення доступності, приймають рішення на власний розсуд без урахування потреб виборців, що належать до маломобільних груп населення. Так, у Білій Церкві члени однієї з дільниць вирішили захистити себе від протягу і закрили двері всередині приміщення. Утім, вони забули, що це були двері, які вели до єдиного доступного входу, що слугував виборцям всіх трьох виборчих дільниць, що розташовувалися в цій гімназії. Водночас члени виборчої комісії були переконані, що вхід до своєї дільниці вони не закрили, адже з іншого боку був вхід. Однак саме цей вхід був недоступний (з купою сходів);
- монітори відзначили, що розміщення міжнародного знаку доступності на універсальній кабінці для голосування в буквальному сенсі відлякує виборців: вони не користуються цією кабінкою. В умовах підвищеної небезпеки місцевих виборів 2020 під час пандемії COVID-19 на одній з модельних дільниць було прийнято рішення не встановлювати на універсальній кабінці цю позначку, щоб уникнути черг та рівномірно розподілити виборців голосувати у вільних кабінках;
- не всі спостерігачі від партій та кандидатів розуміють межі своїх повноважень (деякі з них, певно із найкращих побажань, намагаються допомогти проголосувати виборцю з інвалідністю чи іншому виборцю, що потребує супроводу чи консультації, на що не завжди отримують зауваження від членів комісій).

ПИТАННЯ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ПОДАЛЬШОГО ОПРАЦЮВАННЯ ТА ПОШУКУ ЕФЕКТИВНИХ РІШЕНЬ

- Слід подумати, чи можливо уникнути різних за розміром кабін (так звані «звичайні» кабінки та окремо доступні кабінки) – зробивши всі кабінки універсальними: більшого розміру, без порогу, оснащеними столиками та додатковим освітленням;
- питання освітлення як всього приміщення для голосування, так і окремо додаткового освітлення у кожній кабінці для голосування;
- створення переліку допоміжних засобів та короткого навчального посібника для членів комісій на кшталт «10 кроків, як зробити вашу дільницю доступнішою», які б отримували члени кожної комісії та могли самостійно облаштувати мінімальну доступність (додаткове освітлення, направляючі смуги на підлозі, навігаційні таблички, встановлення необхідного ПЗ тощо);
- питання комунікації між органами місцевої влади, головою виборчої комісії та місцевою поліцією щодо забезпечення безпеки та безперешкодного руху прилеглою до дільниць територією, в тому числі й звільнення її від припаркованих там автомобілів.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВИСНОВКИ ПРОЄКТУ

Як результат цього проєкту команда Fight For Right пропонує коротку інструкцію із самостійної перевірки доступності виборчих дільниць, що може стати у пригоді органам місцевої влади та іншим активістам, які хочуть працювати над покращенням доступності у своєму населеному пункті.

У тих місцях, де проводився експеримент, місцеві органи влади у результаті отримали:

- переобладнані мінімальним коштом дільниці, які тепер є доступними;
- вказівки та інструкції, як відбувалося переобладнання;
- навчання для членів виборчих дільниць та безцінний досвід роботи на доступній виборчій дільниці.

Команда проєкту висловлює сподівання, що всі залучені сторони отримали розуміння, для чого та для кого потрібна доступна дільниця, замислились над тим, скільки всього недоступного оточує людей в повсякденному житті та будуть у майбутньому приділяти питанням доступності трохи більше уваги, що значно покращить життя багатьох людей.

Команда проєкту також змушена відзначити, що через переважний брак знань щодо доступності та прав людей з інвалідністю загалом серед усіх учасників виборчого процесу (передусім, дільничних комісій і місцевої влади), задіяних в організації виборів на місцях, питання облаштування доступності залишається, на жаль, поки що неперіоритетним у роботі.

Однак просування питання покращення доступності виборів без належного контролю з боку ЦВК та громадського сектора не з'явиться у фокусі до 2025 року самовільно. Тому вкрай важливим був перший крок із облаштування кількох доступних дільниць до місцевих виборів 2020. Цей досвід міг би послугувати прикладом для всіх зацікавлених сторін

РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами проекту напрацьовано низку рекомендацій різним учасникам виборчого процесу, які допоможуть зорієнтуватися, як діяти найкраще для організації доступності.

Рекомендації для Центральної виборчої комісії:

- завершити формування нормативної бази ЦВК щодо пояснення новел ВКУ в царині доступності;
- сприяти розробці методології аудиту доступності дільниць та її затвердження Кабінетом Міністрів України;
- підготувати постанову ЦВК про розумне пристосування;
- підготувати роз'яснення ЦВК щодо схеми розташування об'єктів на виборчій дільниці з урахуванням потоків руху виборців, в тому числі виборців, які належать до маломобільних груп населення;
- розробляти навчальні матеріали програми для підвищення обізнаності виборців у питаннях доступних виборів;
- розробляти навчальні матеріали та проводити навчання членів виборчих комісій щодо їх відповідальності за доступні вибори;
- допомагати органам місцевої влади із вчасним проведенням аудитів доступності всіх виборчих дільниць та зі складанням подальших карт дій.

Рекомендації для Центральної виборчої комісії:

- провести аудит доступності всіх приміщень, які використовуються для проведення виборів;
- за результатами аудиту скласти переліки доступних, частково недоступних та зовсім недоступних приміщень для проведення голосування;
- шукати заміну приміщенням, які неможливо зробити доступними;
- скласти дорожню карту дій місцевої влади щодо покращення доступності приміщень до 2025 року;
- запрошувати до проведення аудиту та складання й втілення карти дій місцеві громадські організації людей з інвалідністю.

Рекомендації членам та головам виборчих комісій:

- визначати людину відповідальну за питання доступності на етапі підготовки до виборів та в день виборів;
- проводити навчання членів виборчих комісій основам спілкування та надання супроводу виборцям, що належать до маломобільних груп населення;
- підвищувати обізнаність членів виборчих комісій щодо прав людини і зобов'язань України в цій царині.

Рекомендації для активістів та громадських організацій:

- брати активну участь в оцінці стану доступності виборчих дільниць та допомагати у складанні карт дій;
- проводити місцеві інформаційні та просвітницькі кампанії та мотивувати людей з інвалідністю активно відстоювати своє виборче право та голосувати на кожних виборах.

ДОДАТОК 1. ПЕРЕВІРКА ДОСТУПНОСТІ ДІЛЬНИЦІ – ІНСТРУМЕНТ САМОПЕРЕВІРКИ ДЛЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ТА ЧЛЕНІВ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ

Об'єкт	Потрібні розміри / конфігурація згідно з ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд ¹⁸	Фактичні розміри / конфігурація	Висновок: доступно / НЕ доступно
<ul style="list-style-type: none"> ● Прилегла територія – під'їзди та пішохідна зона, наявність з'їздів чи пандусів, стан покриття тротуарів 	<ul style="list-style-type: none"> ● Вхід (хвіртка) – 900 мм і більше; Покриття тротуару – рівне, без ям. Ширина пішохідних шляхів із зустрічним рухом – не менше 1,8 метра. 	●	●
<ul style="list-style-type: none"> ● Зовнішні сходи 	<ul style="list-style-type: none"> ● Сходи повинні бути рівними, суцільними із шорсткуватою поверхнею. Ширина сходинок не менше 0,4 м, висота підйомів не більше 0,12 м. Марш сходинок повинен мати не менше 3, але не більше 18 сходинок. Поодинокі сходинок повинні змінюватись пандусом. 	●	●
<ul style="list-style-type: none"> ● Вхідна група – доступний вхід чи пандус 	<ul style="list-style-type: none"> ● Кут зовнішнього пандусу і на шляхах руху має бути не більше 8% (1:12). Ширина пандусу з одnobічним рухом 1,2 м. з двобічним – 1,8 м. Максимальна висота підйому пандуса не повинна перевищувати 0,8 метра. Пандус має бути облаштований поручнями з двох боків, мати неслизьке покриття та бажано бути облаштований укриттям від негоди (навісом). Не допускається застосування дверей, що гойдаються на завісах, обертових дверей і турнікетів на шляхах руху маломобільних груп населення. За умови наявності порогу на вході, його висота має не перевищувати – 0,02 м. Усі пороги мають бути контрастно виділені. 	●	●

¹⁸ Доступно за посиланням https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832

● Розташування ділянки на першому (чи нульовому поверсі)	● Якщо приміщення для голосування розташовано на другому поверсі чи у підвальному приміщенні – має бути доступний ліфт (згідно з вимог ДСТУ EN 81-70).	●	●
● Бар'єри всередині	● Ширина міжкімнатних проходів та дверей не менше ніж 0,9 м. Висота порогів не більше 0,02 м. В інших випадках пороги повинні дублюватись скосами/пандусом не більше 0,3 м у довжину. Матеріал поверхні підлоги – не слизька, розташування направляючої стрічки та/чи абразивної неслизької стрічки. Достатній рівень освітлення всього приміщення – підвищити на один рівень порівняно із вимогами ДБН В.2.5-23 та ДБН В.2.5-28. Перепад освітленості між сусідніми приміщеннями і зонами повинен бути не більше ніж 1:4.	●	●
● Доступна (універсальна кабіна) вбиральня	● Розміри універсальної вбиральні: ширина – 1,65 м, глибина – 1,8 м (за умови розташування в загальній вбиральні). У такій кабіні має бути унітаз з функцією біде або підведений до унітазу змішувач з гігієнічним душем. Раковина умивальника кріпиться так, щоб внизу був простір 0,7 м, а верхня її площина була на висоті 0,8-0,85 м від підлоги. Двері завширшки 0,9 м мають відчинятись назовні. На внутрішньому блоці дверного полотна повинна бути горизонтальна ручка заввишки 0,8 м.	●	●
● Засоби орієнтування	● Наявність тактильних елементів доступності для осіб з порушенням зору: тактильні смуги та тактильні інформаційні показчики. Візуальна інформація повинна розташовуватися на контрастному фоні з розмірами знаків, що відповідають відстані огляду.	●	●

Інформаційні таблички, інформатори та покажчики (ІТІП) виконані збільшеним шрифтом, у контрастному співвідношенні кольорів шрифтів та розташовані на зручній для вільного зорового сприймання висоті 1,20-1,60м. Покажчики, які вказують напрям руху, розташовані в зоні видимості відносно один до одного. Фон ІТІП, на якому наносяться шрифти чи графічні символи, матовий, без відбиття та відблисків.

● Доступна кабіна для голосування

● Кабіна для таємного голосування з шириною входу до неї не менше 110 см, глибиною кабіни 110 – 120 см, усередині якої встановлюється столик або поличка висотою не більше 75 см із простором знизу не менше 67 см для можливості розташування крісла колісного. Така кабіна не повинна мати порогів і позначається символом доступності.

● Освітлення

● Освітленість приміщень і комунікацій слід підвищувати на один ступінь порівняно з вимогами ДБН В.2.5-23 «Проектування електрообладнання об'єктів цивільного призначення» та ДБН В.2.5-28 «Природне і штучне освітлення». Перепад освітленості між сусідніми приміщеннями і зонами не повинен бути більший ніж 1:4.

Матеріал підготовлений громадською організацією Fight For Right в межах проекту «Разом за доступні вибори» за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії.

ДОДАТОК 2. ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЬ: ФОТОЗВІТ

Експертиза – Володимир Висоцький,
експерт з архітектурної доступності,
fb.com/vysotsky.vladimir

Проектування, виробництво і монтаж:
Студія універсального дизайну ORFO,
fb.com/orfodesign

ORFO universal design
& inclusive spaces

ДІЛЬНИЦЯ № 800064

Гуртожиток №5 Національного університету фізичного виховання та спорту,
вул. Костанайська, 9, Київ, 03118

- Обладнано інклюзивну вбиральню (встановлено 2 якісні поручні з нержавіючої сталі діаметром 32 мм – настінний та відкидний підлоговий з посиленою стійкою). Монтаж здійснено за допомогою заводських кріплень (дюбелі) та додатково закріплено хімічним анкером.

До

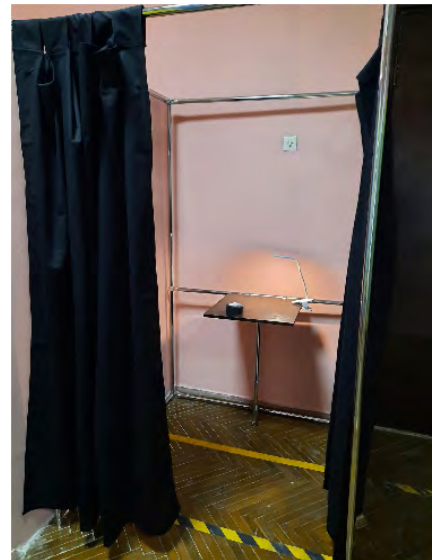
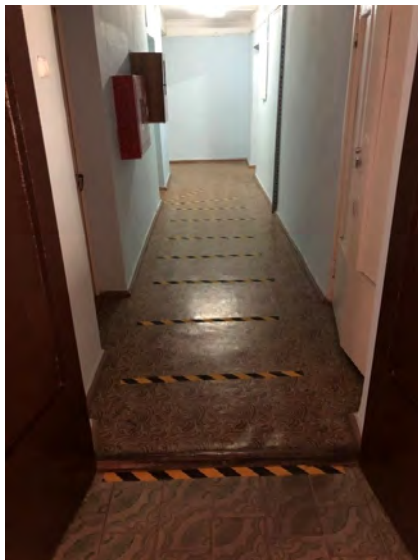
Після

- Розроблено, виготовлено та встановлено 2 нормативні тимчасові пандуси

- Всередині приміщення проклеєно контрастну абразивну стрічку проти ковзання шириною 50 мм.
Встановлено інклюзивну кабінку для голосування.

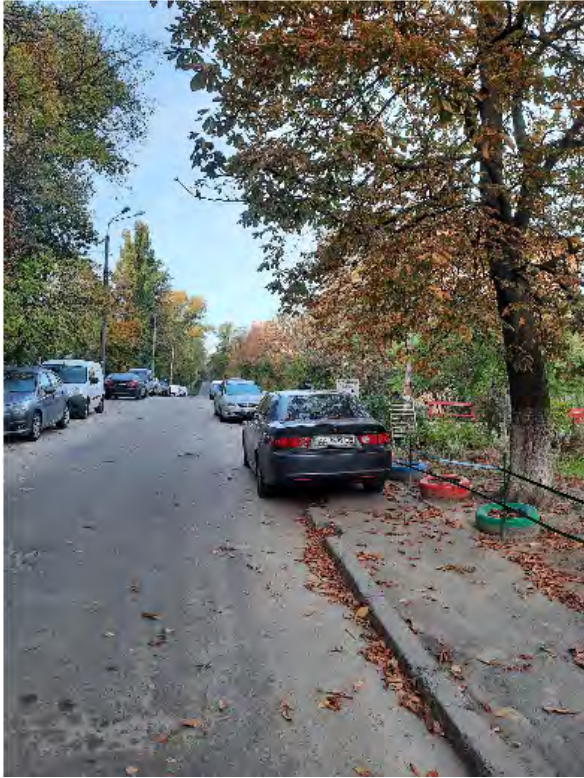

- Розроблено, виготовлено та встановлено навігаційні та інформаційні елементи.

- Усунено перешкоди на шляху руху до приміщення дільниці.

До

Після

ДІЛЬНИЦІ № 321128, 321129, 321130

Білоцерківська гімназія №1

вул. Ярослава Мудрого, 56, Біла Церква, Київська обл., 09100

- Заасфальтовано («холодний асфальт») вибоїну у покритті при вході на територію гімназії з боку пров. Кавказького.

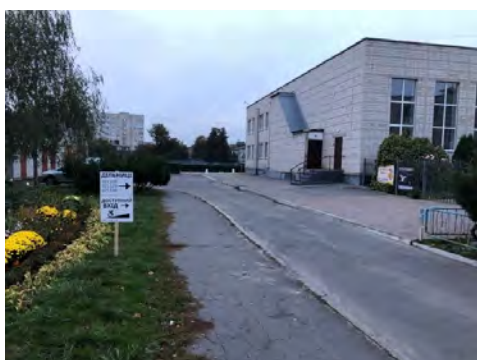
До

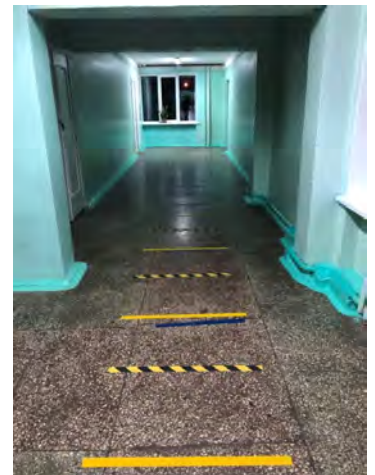
Після

- Розроблено, виготовлено та встановлено навігаційні елементи.

- Всередині приміщення проклеєно контрастну абразивну стрічку проти ковзання шириною 50 мм.

- Розроблено, виготовлено та встановлено 4 нормативні тимчасові пандуси.

ДІЛЬНИЦЯ № 070715

Будинок культури, актовий зал

Вул. Лугова, с. Троянівка, Волинська обл., 44601

Експертиза: Шишолік Наталія, Рибачук Андрій, Корнійчук Ірина, Максимчук Андрій

- Забезпечено доступний вхід до ділянки.

До

Після

- Встановлено навігаційні та інформаційні елементи.

